

**Utdrag ur boken Skedaminnen Berättelser Och Historia
(ISBN 91-630-9063-5)**

Mossänder

Gården kan väl bedömas ligga inom Kolbyttemons område. Jorden där var lämplig för odling av råg och potatis. De flesta åren var de som brukade jorden där först med att tröska rågskörden till stor fördel för grannbönderna. Nu kunde de skaffa råg till höstsådden, innan de själva skördat och tröskat. Sedan brukaren Karlsson som jag nämnt om efter makans bortgång flyttat till Lövnäs, ägdes och brukades gården av Erik och Ejnar. Efter aktiv tid lämnade de gården och flyttade till en villa vid Lövingsborg. I dessa dagar när detta skrivs har jag fått veta att Mossänder fortfarande är i släktens ägo.

Ägare är Erik och Astrids son Lars med sin maka Valborg. Ovan nämnde Ejnar var även son i Mossänder.

Ett småbruks utveckling och avveckling.

Lars Johansson

Min farfar J A Karlsson köpte Mossänder 1910 av J P Strömvall. Denne var den siste lantbrukaren som hade oxar för plogen och som skördade allt med lie. Skörden tröskades med skifttröskverk drivet med körvandring, också den dragen av oxar. Strömvall var också smed. Det fanns en smedja på gården där han utförde smide till traktens bönder. Efter 1910 byttes oxarna mot hästar. Maskinellt var det såmaskin och slåttermaskin som tillkom. 1930 överlät farfar gården till två av sina söner, Erik och Ejnar Johansson. Erik var gift med Astrid medan Ejnar var ungar. Erik och Astrid var mina föräldrar och Ejnar var min farbror. Tiderna var då dåliga men far arbetade mycket borta vilket gav ett välkommet tillskott av kontanter.

Far var händig och han sysslade ofta med täckdikning vilket han var kunnig med. Bottentaget kom oftast på hans lott. Avvägningsinstrument var inte så vanligt på den tiden.

Rödfärgning för hand gav också mycket arbete. Färgen kokades på platsen med hjälp av ett hemligt recept. Det var sillake, såpa, konsistensfett och färgpulver m.m.

Det fanns också arbete i grustäkterna på Kolbyttemon.

I lantbruket odlades förutom vallväxter och spannmål också potatis som Ejnar stod på torget i Linköping och sålde. Tiderna blev så småningom bättre. Småbruken uppmuntrades med bidrag för nyodling,

kulturbetesbidrag, egnahemslån o.s.v. Husen var nu i dåligt skick så först byggdes ladugården om och sedan kom turen så småningom till bostadshuset. Men fortfarande fanns inte några bekvämligheter. Inget vatten indraget och inte heller avloppsledning.

Elektricitet installerades i mitten av 1930 - talet. Då bildades en elförening som hade många och långa sammanträden innan man slutligen kom fram till ett beslut men så var ju också kostnaden stor. Elverket stod för kostnaderna fram till transformatorstationen. Serviceledningarna och installationen i varje fastighet fick abonnenterna själva bekosta. Det tecknades andelar, en för varje ljuspunkt vilket fick till följd att det blev så få ljuspunkter som möjligt.

Det var en stor händelse när strömmen släpptes på och fotogenlamporna åkte ut. När elektriciteten installerats gjorde radioapparaterna sitt intåg. Det fanns i Linköping en radioagent som hette Rydmark som kom med apparaterna på sin cykel. Det var inga små apparater på den tiden och passade inte radion så vände han om till Linköping efter en annan. Det blev två extra mil och kanske ett bra test på radioapparaternas hållbarhet med transport på dåliga grusvägar.

Så småningom tog även Elverket över serviceledningarna och drog fram trefasledningar. Då blev det en ny revolution för då kom de elektriska motorerna in i bilden. Det blev installation av mjölkmaskiner och hydroforer.

Först drogs vattenledningar in i ladugården. Förra hemkonsulenten Rut Wallensten-Jaeger skriver i sina böcker att hon trätade med husbönderna för att ladugårdarna gick i första hand. Så var fallet även i Mossänder. Men det var ju från ladugården som inkomsten kom. Med köket var det inte så noga men efter en tid drogs även vatten och avloppsledningar in i bostaden.

Installation av telefon var nästa stora händelse. Förbindelserna med yttervärlden öppnades men kanske blev det dock till nackdel för den personliga gemenskapen. På hösten 1939 bröt andra världskriget ut. Det blev några svåra år med stränga vintrar och dålig skörd. Av den knappa skörden skulle också kronan ha till sina hästar. Men det blev så småningom bättre tider igen.

1945 byggdes bostaden till och inreddes med centralvärme och badrum. I jordbruket hade inte några större förändringar skett. Självbindaren hade tillkommit och tröskning skedde med ett föreningsverk.

1960 överlät föräldragenerationen jordbruket till Valborg och mig efter 30 års innehav. Men nu hade tiderna vänt, småbruken hade inte något berättigande längre. Vi ansökte om ett s.k. garantilån med lägre ränta men fick avslag av lantbruksnämnden med motiveringen att Mossänder inte var bärkraftigt. Vi skulle inte kunna försörja oss hette det. Men vi skickade in en ny ansökan med tillägget att vi ämnade odla grönsaker och

jordgubbar och då gick det bättre. Vi odlade morötter, purjolök, frilandsgurka och jordgubbar.

Vi inköpte en traktor med diverse redskap. Hästarna, som nu började bli gamla fick nu permission. Nu fanns också skördetröska att tillgå från maskinstationen. Vi hade sex kor, grisar och höns. Men så kom nästa törn mot småbruken: "Tankhämtning av mjölken". Vi ansåg det inte lönsamt med en stor investering för så lite mjölk så vi sålde korna men med visst vemod. Det måste nämnas att böndernas egna föreningsrörelser har starkt bidragit till småbrukens avveckling bl.a. genom mängdrabatter på foder, leveranstillägg på kött och fläsk osv.

Vi arrenderade då ut en del av jorden och övergick helt till jordgubbsodling som vi ökade ut. Jag tog ett arbete i Linköping och blev s.k. månskensbonde. I 25 år odlade vi jordgubbar. Det var en rolig men ganska slitsam tid.

Så till sist kände vi att åldern tog ut sin rätt. 1986 sålde vi jord och skog till Hanekinds Häradsallmänning och behöll husen. Mossänder bröts en gång ut ur Allmänningen och gick nu tillbaka. Cirkeln är slut. Vi behöll husen till 1992, då vi på grund av ohälsa skaffade oss ett bekvämare boende efter 30 års innehav. Generationsväxlingen inom samma släkt var nu bruten. Numera bebos Mossänder av en ny ung generation och barnaröster hörs igen. Ladugården har nu byggts om till stall och där finns återigen djur men nu är det fritidsdjur som gäller. Hästarna gnäggjar i stallet och livet går vidare.

Några ögonblicksbilder från de människor som bodde i småstugor på Kolbyttemon i min barndom.

Lars Johansson

På Kolbyttemon var många yrken representerade.

I Nynäs bodde en skraddare, Pettersson.

I Fredriksborg en smed, Ljungberg.

I Björnstugan en snickare, Johansson.

I Lugnet en korgmakare, Nyman.

I Grönsved en sadelmakare, som hette Wirf.

Nyman och Wirf bodde grannar men en dag när vi barn gick till skolan var det tydligen dåligt med grannsämjan. Då stod nämligen de båda mitt på vägen och höll ett stadigt tag i varandras kalufs och deras ordval var inte precis lämpligt för bamaöron. Vi avvaktade situationen några minuter men när det inte såg ut att bli någon försoning i brådrasket såg vi oss ingen annan utväg än att ta en stor sväng ut på gårdet förbi. Med dagens biltäthet hade kanske inte tråtan blivit så lång.

I Ramsborg bodde en skedmakare som hette Johansson och i Rosenlund bodde systrarna Anna och Hulda Kullman. Anna hade en stickmaskin som hon stickade varor på till en firma. Hulda var lam och rullstolsbunden

och hade dessutom talsvårigheter. Anna skötte sin syster på ett mycket fint och uppoffrande sätt. Hon hade till och med lärt henne läsa. Deras stuga låg alldeles utmed landsvägen. Trots detta låste Anna aldrig om sig och sin syster. Den omständigheten räddade med säkerhet Hulda från en hemsk situation. Det var en mörk höstkväll och min far hade ett ärende till systrarna. Anna var på möte i Fridhemskapellet som ligger straxt intill. Ytterdörren var som vanligt olåst men när han skulle knacka på köksdörren hörde han ett oroligt läte från Hulda. Han förstod att något var på tok och öppnade dörren. Fotogenlampan som stod på bordet hade dragit upp lågan så den stod högt upp mot taket och det rök om takpappen som var färdigt att ta eld när som helst. Takhöjden var låg på den tiden. Där satt Hulda skräckslagen utan att kunna göra någonting.

I Landsborg bodde en knekt Lanz, en stor kraftig karl. Han hade en dotter, som var sömmerska. Självt var han något av en pedant och jag minns att han sopade hela ladugårdsbacken höst och vår. I vedskjulet hade han en liten borste som han sopade av huggkubben med efter varje gång han huggit ved.

I Knubblyckan bodde Gren som hade ett sånt handlag med blommor. Hans lilla täppa var som ett litet blomsterparadis. Hans ordspråk var: "En ska försörje si hustru nödtorftigt".

I Trädgårdstorp bodde Jarl som var skomakare, han pliggade traktens skor. En gång skulle jag hämta ett par pjäxor som han sulats om hos honom. Jag minns att jag fick ett par kängsnören extra för jag var så artig och bockade så fint sa farbror Jarl. Jag skulle knappast tro att någon kille i dag skulle bli så glad för ett par kängsnören som jag blev då. Lite längre tillbaka i tiden fanns en stuga till på tomten, där bodde Bergström och "Post-Lotta". "Post-Lotta" bar posten från Skedaborg till Kolbytte-mon varannan dag. Det berättas att hon hade så långa kjolar så att på vintern frös dom till is nertill. Det hördes lång väg när hon kom med sina frusna kjolar. Bergström var så krokryggig så hönsen ofta hoppade upp på hans rygg och följde med in i köket. Ungdomen på trakten gjorde ofta ofog för Bergström och hans Lotta. Ibland smög dom sig upp på taket på deras låga stuga och lade en våt säck över deras skorsten med påföljd att Bergström och Lotta kom ut med röken svidande i ögonen. Ladugården de hade var så gles så när Lotta satt och mjölkade stack grabbarna in ett spö genom en springa och irriterade kon. Lotta gav sitt kokräk en åthutning men när hon hade lugnat ner sig och Lotta skulle fortsätta mjölkningen så var det lika illa igen. Ju längre tiden gick desto argare blev Lotta på sin stackars ko.

I Sandstorp bodde "Sylovis". Att hon var sömmerska framgår ju av namnet. Hon var liten och puckelryggig och gick med snabba steg.

I Tollstorp bodde Igelstrand, en lång och gänglig karl. Han led svårt av astma men gick ändå omkring på dagsverken. På hösten när tröskverket

gick från gård till gård var hans givna plats att som det hette, "stå vid rystera" den mest dammiga plats på logen. Där stod han och kippade efter andan. Inte många tänkte väl på hur svårt han hade det. Nu är de borta allesammans. De hade inte så stora fordringar på livet som dagens generation har och man hörde mindre klagan då än vad som hörs nu.

En luffares julafton

Lars Johansson

En av mina barndoms julaftnar har jag ett särskilt minne av. Hela familjen hade samlats och hade väl så smått börjat undra om det skulle komma någon jultomte då det plötsligt knackade på dörren. Mor gick och öppnade och tog för givet att det var någon granne som agerade jultomte. Men där stod i stället en luffare. Han frågade om han kunde få husrum i ladugården över natten. Övertalning att komma in lyckades inte med motiveringen att han inte ville störa julfriden.

Far följde med honom ut till ladugården där han fick reda sitt nattläger med förmaning om att rökning var förbjuden. Men mor kunde inte förlika sig med tanken på att det fanns en människa i ladugården som kanske var hungrig. Hon dukade därför en bricka med julmat som han fick till sig och åt med god aptit. Men den julaftonen blev inte som den skulle ha varit. Alla tänkte på vår nattgäst. Det blev heller ingen julotta. Ingen vågade lämna hus och hem med en luffare i ladugården. I stället blev det frukost tillsammans med vår luffare som till slut lät sig övertalas att komma in. Jag minns att mor torkade stolen där luffaren suttit noga efteråt. Han vandrade sedan mot nya öden.

En tillbakablick till tiden när koleran härjade på Kolbytte-mon med omnejd.

Lars Johansson

Enligt gamla sockenprotokoll har minst 11 personer dött av farsoten här i början av 1700-talet. 1710 i december hittades en tiggarpojke från Linköping död på Beseboängen. Det framkom att ingen velat släppa in honom på grund av smittorisken. Till Äskebäcken hade en tiggargumma kommit som straxt därefter dött och på natten i lönndom blivit nedgrävd. Det här uppdagades så småningom och då berättade Jönsens hustru i Äskebäcken att gumman dött på Karimässodagen vid middagstid medan hon själv var till marknaden. När hon kom hem och fick veta detta gick hon till Munkebo och Slättbacka ryttartorp och hämtade Per Smed och ryttaren. Lars i Idingstorp med sin dräng kom också. De utsläpade då och nedgrävde liket. Sockenstämman riktade en allvarlig förmaning till de boende i Äskebäcken att man icke fick nedgräva någon som ett "oskäligt kreatur" och ingen tacksägelse hade skett och inte heller hade tecken givits med lilla klockan att någon var död. Även påtalades smittorisken.

Persbo synes ha varit särskilt hårt drabbat. Där dog en soldathustru med sitt barn, vidare har Per i Persbo och hans hustru mist fyra barn. Enligt kunglig förordning utsågs olika "likgubbar" att hjälpa de döda till graven på det att icke smittsjukan må utbredas. Dessa "likgubbar" kunde då som ersättning flytta in i de dödas hus och överta deras kvarlåtenskap eftersom de icke kunde sova ihop med de osmittade. På sockenstämman den 12 februari 1711 utsågs bl.a. Per i Persbo vars hus redan var pestsmittat eftersom han i pesten mist fyra barn och dessutom fört trenne andra pestlik till graven. Kvinnfolk som skall sköta de sjuka utsågs också. De var Pers hustru i Persbo och Daniel klockares änka. Man måste nog slutligen ställa sig frågan: Hurdan tillvaro hade de personer som blev utsedda till de här uppdragen och icke fick umgås med sin omgivning?

Isupptagning.

Lars Johansson

Kylning av mjölk som skulle lämnas till mejeriet var ett problem innan elektriciteten gjorde sitt intåg på Kolbytte-mon. På den tiden var isupptagning en stor händelse. När isen var tillräckligt tjock på Rengen vid Labbnäs kom bönderna överens om att isupptagning skulle ske. Då vidtalades två personer för issågning. Oftast var det min far Erik Johansson och Hjalmar Nilsson. Arbetet varade ett par veckor. Isen sågades i block cirka 70 x 70cm efter en mall och med stocksåg. Det skojades ofta att det sämsta jobbet var att vara "undersågare".

Arbetet betalades med visst pris för varje bit. För att få upp blocken på åkdonet användes ett redskap som bestod av två parallella spiror med kraftiga vinkeljärn i ena ändan. Man körde ner redskapet i vaken och fiskade upp blocket, sen drog man det över iskanten och lade den andra ändan på åkdonet. Slutligen drogs blocken på plats med en issax. Isen kördes sedan med häst och oftast på kälkar till respektive isdös eftersom vägsalt inte var uppfunnet. Där staplades isblocken varv efter varv som en pyramid. Sen täcktes isen noga med ett tjockt lager av brunnen sågspån. När sedan mjölken skulle kylas så sänktes mjölkflaskorna ned i en bassäng med vatten och is från isdösen. Kylningen blev därigenom ganska effektiv. Sen var det ju bara att hoppas att sommaren tog slut fortare än isen, annars blev det kris med risk för en tvåa i mjölkprovningen.